

MIS SIND NÄRVI AJAB? | Luukas Kristjan Ilves: ma tean sinust rohkem*

Miks ometi ei taha Eesti riik jagada oma andmeid, et nende põhjal võiks teha teadmistepõhiseid otsuseid?

Elame tõejärgsel ajastul, mil kaaskodanikud ei usu enam jagatud tõdedesse ning tarbivad informatsiooni isiklikes pisikestes infomullides. Seda on kirjeldatud muu hulgas kui avatud ja suletud maailmavaadete konflikti. Aga küsimus pole ainult väärtuskonfliktis, vaid ka asjaolus, et me ei suuda enam omavahel faktides kokku leppida.

Andmed on ehitusklotsid, millest faktid koosnevad. Tänapäeval supleme andmete paljususes. Andmete hulk maailmas kahekordistub iga kahe aasta tagant. Tarkade majade, autode, medikamentide, isegi tarkade riiete tulek tagab, et see kahekordistumine mõneks ajaks jätkub. Ent enamasti ei oska me infolaviiniga midagi pihta hakata.

Aktsiaturgudel troonivad need ettevõtted, kes on ära õppinud, kuidas andmete põhjal süstemaatiliselt teadmisi luua – Amazon, Google, Facebook. Nende edu jätkub ka tehisintellekti ajastul, kuna suurim hüpe masinõppes on saavutatud just tänu tehisintellekti paremale treenimisele suurte andmehulkade baasil, mida sotsiaalmeediagigandid miljonite kasutajate tegevuse kaudu koguvad.

Järgmise kümnendi suured majanduslikud muutused pea igas sektoris tulevad andmete paremast kasutamisest. Alates personaliseeritud geenipõhisest meditsiinist, mis tervelt elatud aastate arvu oluliselt suurendab, kuni tarkade kodudeni, mis vähem energiat kasutades vähendavad elektriarveid ning hõlbustavad üleminekut taastuvenergiale.

Bellingcati eeskuju

Andmetest faktide tootmine oli kunagi kulukas tegevus, mis oli ainult valitsuste, suurkorporatsioonide ning ülikoolide päralt. Enam mitte. Andmete töötlemine on muutunud järjest odavamaks ja lihtsamaks, tänapäeval räägime juba „kodanikualgatuslikust andmeteadusest”. Näiteks on vabatahtlike kooperatiiv Bellingcat internetist saadava avaliku teabe põhjal leidnud asitõendeid Venemaa föderatsiooni vägede tegevuse kohta Donbassis ja Krimmis, tehes sellega lääneriikide teabeteenistustele silmad ette. Avaandmetel toimivad rakendused aitavad ka kõige väiksemate omavalitsusete elanikel tuvastada korrupsiooni, osaleda linnaplaneerimises või teha ettepanekuid tänava löökaukude parandamiseks.

Andmete parem kasutamine ei ole pelgalt IT-küsimus, aga see on IT-ga läbi põimitud. Andmemajanduse lisandväärtus Eestis on 3,5% SKP-st (parim näitaja Euroopas), ent see tuleb enamasti vaid mõnest sektorist. Eesti idufirmad, pangad, telekommunikatsioonifirmad koguvad ja kasutavad andmeid süstemaatilisemalt, aga Eesti ettevõtted on tervikuna digivahendite kasutamises Euroopas 19. kohal, jäädes alla Slovakkiale ning Küprosele.

Kui valitsussektorit vaadata, on Eestil ilmselt maailma kõige paremini ühendatud e-riigi taristu ning riigil on ligi 1500 andmekogu, ent avaandmete kasutamises oleme Euroopas alles 23. kohal. See tähendab sisuliselt, et kodanik või ettevõtja saab ligipääsu üksnes väikesele hulgale andmetele, mis võiksid olla avalikult saadaval X-tee 1500 andmekogust. Rääkimata sellest, et kodanik või ettevõtja saaks ligipääsu enda andmetele masinloetaval kombel, mis ei nõuaks käsitsi mõnda portaali sisenemist.

Edulugusid ju on

Eesti riik teeb kohati väga põnevaid asju. Näiteks plaanib statistikaamet toetada ministriumide poliitikakujundamist reaalaja andmekaevega. E-tervise ja geenandmete põhjal hakatakse tegema terviseuuringuid. Tänu nõudele registreerida üle 1000-eurosed tehingud säästis maksuamet

maksumaksjatele üle 100 miljoni euro aastas, kuna tekkisid andmed, mis võimaldasid maksupettusi avastada.

Järgmise kümnendi üks vajalikumaid ameteid on andmeteadlane. See valdkond saab ilmselt olulisemaks kui programmeerimine.

Ent paarist avaliku sektori kompetentsikeskusest ei piisa. OECD sõnul on järgmise kümnendi üks vajalikumaid ameteid andmeteadlane. See valdkond saab ilmselt olulisemaks kui programmeerimine ilma andmeanalüüsi oskusteta. See pole õigupoolest eraldi teadusharu või amet, vaid järjest enam lihtsalt kompetents, mida on vaja igal statistikul, analüütikul ja juhil, advokaadibüroost pangani (viimaste puhul eriti rahapesu avastamiseks). Suurandmetega töötamise vajadusest ei jää puudutamata ka huminataaralad – keeleteadlaste, ajaloolaste, geograafide töö muutub tänu andmetele – ning kõige põnevamat teadust teevad need, kes oskavad andmeid uudsetel viisidel koguda, toota ja analüüsida.

See viibki mõtteni, et miks mitte hakata lisama andmekaeve ja -analüütika mooduleid keskkooli ning ülikooli õppekavadesse? Või eestindada internetipõhised andmeteadeuse õppeprogrammid, võttes eesmärgiks juba lähiaastatel 10 000–20 000 inimest ümber koolitada?

**Boriss Kaburi telelavastuses „Rops” aitab just see väljend inimesel roboti üle kontrolli saavutada.*

Andmete põhjal jõuab üllatavate järeldusteni

Hiljuti lahkunud Rootsi akadeemik Hans Rosling tajus, et andmetest üldsuse jaoks faktide tegemine saab toimida ainult nende visualiseerimise ja veenva esitamise kaudu. Oma kõnedes lükkas ta veenvalt ümber kujutelma, justkui läheks maailmas kõik kehvemini, näidates andmete põhjal maailma jõukuse, tervise ja turvalisuse kasvu. Vajame oma avalikes aruteludes rohkem Hans Roslinguid, kes ei tuleks tõestamata argumentide, vaid põhjalike analüüsitulemuste ja piltidega. Toon mõned näited integratsiooni ning vaksineerimise põhjal.

*** Soovime, et Eestis elaksid eesti keelt kõnelevad, majanduslikult edukad ja oma riiki armastavad kodanikud. Kool on oluline, aga **kuidas mõjuvad integratsioonile** eri erakondade pakutavad seadusemuudatused? Ning milline on teiste faktorite (tervis, jõukus) koosmõju? Riigi andmekogudes peituvad Eestis elavate sadade tuhandete muudest rahvustest inimeste elukaareandmestikud, mis võiksid selgust anda.

** Eesti e-tervise andmed võimaldaksid hõlpsalt kontrollida **vaktsiinivastaste hüpoteese**, mida teadlased veel analüüsida pole jõudnud, näiteks väidet, et laste tervisele on kasulikum hilisem ja suuremate ajavahedega vaktsineerimine. Saaks järele vaadata, kuidas pikaajalised tervisetulemused erinevad selle põhjal, millal lapsi vaktsineeriti.

** Paari kuu jooksul moodustatakse uus valitsus ning pannakse paika programm järgmiseks neljaks aastaks. Valitsusprogrammid jäävad üldiselt ähmaseks, kasutades väljendeid „meie tõstame, parandame, suurendame, laiendame jne.” Mis oleks, kui iga valitsusprogrammi punkti **taha tekiksid olulised indikaatorid?** Kui valimislubaduste taga on arvud, mis ei uuene pärast iga-aastast uuringut, vaid kuvatakse uue valitsuse tegevuse põhjal reaalajas mõnel veebisaidil? See võiks tekitada surve ametkonnale ja avaks ka laiema ühiskondliku arutelu – millised indikaatorid on olulised ja kuidas me tulemusi mõõdame? Ühtlasi aitaks see kaasa olulisemale kultuurilisele muudatusele, etotsuseid tehtaks andme- ja analüüsipõhiselt.

Mis sind närvi ajab? NULA inkubaator alustab

EPL

Tänasest alustab neljandat hooaega artiklisari, milles tuntud ja säravad mõtlejad otsivad lahendusi Eesti ühiskonna valupunktidele. Artiklid ilmuvad nii Eesti Päevalehe paberlehes kui ka EPL-i ja Delfi ühises arvamuseveebis.

Heateo Sihtasutuse, kodanikuühiskonna sihtkapitali, Eesti Päevalehe ja Delfi veetava sarja „Mis sind närvi ajab?” eesmärk on inspireerida Eesti inimesi mõtlema teravate ühiskondlike probleemide üle ja pakkuma neile lahendusi. Lahendusi oodatakse 4. aprillini. Parimad meeskonnad saavad võimaluse osaleda kuuekuulises NULA inkubaatoris.

Inkubaatoris arendatakse oma ideed koos professionaalsete mentorite ja koolitajatega kuus kuud, seejärel saavad kolme parema ideega tiimid igaüks 25 000 eurot, et oma mõtte ellu viia. Inkubaatorisse oodatakse lahendusi perede toimetuleku, vaesuse, eakate elukvaliteedi, hariduse, keskkonna, vaimse tervise või mõne muu teema kohta Eesti ühiskonnas.

Nii nagu artiklisari käivitub ka konkurss tänavu juba neljandat korda. Inkubaatorist on välja kasvanud mitu edukat algatust, teiste seas Vaikuseminutid, Alustavat Õpetajat Toetav Kool, Käpp ja Käsi, Seniorship, Tugitakso ja Topsiring. Inkubaatori ja sellega seotud inspiratsioonipäevade kohta Tallinnas, Tartus ja Narvas leiab lisainfot aadressilt nula.ee.